Bilim Dili Olarak Türkçe ve Türkçe Bilinci

Tuncer ÖREN / Bilgisayar Bilimi Emeritüs Profesörü
Ottava Üniversitesi, Ottava, Ontaryo, Kanada

"Toplumlar anadillerini İngilizce, İspanyolca ve Mandarin gibi hakim konumdaki diller için terk ediyor ve her 14 günde bir dünya dillerinden biri yok oluyor. Önümüzdeki yüzyıla gelindiğinde yeryüzünde konuşulan 7 bin civarında dilin yarısı olasılıkla ortadan kalkmış olacak. Peki ya, susan bir dille birlikte yitirdiklerimiz. . .?" (Russ Rymer, 2012)

Giriş

Türkçemizin bilim dili olup olmadığını sorgulamadan önce, Türk olarak, kültürümüze ve özellikle anadilimize olan duyarlığımızı, inancımızı, güvenimizi ve kendi payımıza düşenleri yapıp yapmadığımızı sorgulamamız gerekir. Türkçe bilincinden yoksun olunması, kuşkusuz Türkçenin gerek gelişmesine gerek bilim dili olmasına en büyük engeldir.

Sorunlar ve Kaynak Sorunlar

Toplumsal konularda, sorunlar birbirlerini etkiler ve bir sorun yumağı oluşturur. Öyle ki, sorunların çözülmelerine nereden başlanacağı bile başka bir sorun olur. Böyle durumlarda çözüm üretebilmede yararlı bir yaklaşım, bazı sorunların, çözülmedikleri zaman başka sorunlara neden olabileceklerini de hesaba katmaktır. Kaynak sorunlara çözüm bulunduğunda, başka epey sorun sorun olmaktan çıkabilir.

Sosyal sorunlarımıza çözüm üretme yöntemlerini, bundan yirmi yıl öncesinde bile irdeleyen Beyaz Nokta Gelişim Vakfı (BNGV) kurucusu Tınaz Titiz'in şu gözlemleri çok önemlidir: "**Kaynak sorun**'ların önemli özellikleri vardır. Bunlardan birisi, 'ancak Kaynak Sorun'lar çözülebilir, diğerleri ile uğraşılır fakat çözülemez" özelliğidir. Bir başka özelliği ise, 'bir Kaynak Sorunun çözülmesinin, çok sayıda sorunu ortadan kaldırması'dır" (Titiz, 1992).

Bu yazıda, Türkçe bilinç noksanlığının Türkçenin bilim dili olmasında ve hatta başka konularda, "Kaynak Sorun" olduğu vurgulanmıştır.

Türkçe Bilincinin Önemi

Alışveriş merkezleri, semt, konut, mağaza adları ve tüketici ürün ve servislerinin adlarının –hiç gereği yokken– Türkçe olmamalarının çok önemli nedenleri ve sonuçları var. O isimleri kullanmak zorunda olanlar –Türkçe bilinçleri yerinde olsa bile– günlük konuşmalarında, Türkçeleri olan sözcükler yerine özellikle İngilizcelerini kullanmaya *zorlanmış* olmaktadırlar. Bazı kredi kartlarının isimlerinin Türkçe olmamaları, ayrıca "kart" yerine "card" denmesi, veya "kule", "merkez" gibi Türkçesi olan sözcükler yerine (tower, center, gibi) yabancı sözcüklerin kullanılmaları, Türkçe bilinci olanları bile gereksiz olarak, Türkçeyi özensiz kullanmaya zorlamaktadır. Bunun dışında, Türkçede gerekli olan her ses

için bir harfi olan Türkçeyi, bu yeteneği olmayan özellikle İngilizce gibiymiş gibi yazanlar da var.

Türkçeyi özensiz kullanma ve horlama, bazen kavramların yanlış kullanılmalarına da yol açmakta. Örneğin, ısı yerine sıcaklık, ya da süre yerine süreç denmesi gibi; bazen de "lüx" gibi ne Batı dillerinde ne Türkçede olan yanlış uygulamalar görünmekte. Türkçe kullanmayı "eski kafalılık" diye adlandırma yanılgısına düşenler de ayrı bir grup oluşturmakta (Dündar, 2006). Oysa ki, "Kendi kültürlerine saygı duymayanlar başkalarından saygı beklemek haklarını yitirmiş olurlar. Dilimize özen, benliğimize duyduğumuz saygının bir göstergesidir" (Ören, 1998).

Türkçe Bilinci

Türkçe bilincinden yoksun Türklerin dilimize ve kültürümüze yaptıklarını kınayan ve doğru yolu gösteren çok aydınımız var. Örneğin, Ali Dündar (1995), Feyza Hepçilingirler (1997), Oktay Sinanoğlu (2000), Emre Kongar (2003), Sevgi Özel (2007), Kemal Atalay (2008) ve Mehmet Ali Sulutaş (2008).

Ayrıca dil ve kültür arasındaki yakın ilişki, dolayısıyla Türkçemizi yozlaştırmanın kültürümüz bakımından tehlikeli sonuçları da ayrıntıları ile irdelenmiştir. Bu konuda Suat Yakup Baydur (1952), Aydın Köksal (1980, 2003) ve Doğan Aksan (2008) aydınlatıcı bilgi vermektedir.

Çoğumuzda Türkçe bilincinin yokluğu veya zayıflığı, gerek bazı Türklerin gerek yabancı kuruluşların Türkçeyi, dolayısıyla Türkleri ikinci sınıfmış gibi görmelerine neden olmakta. Türkçe bilincinin, yabancı kuruluşların Türkçeyi gerektiği gibi ciddiye almalarına vesile olmasına bir örnek, geçen yıl gazete haberi olmuştu:

"Yargıtay, otomobildeki yol bilgisayarının Türkçe menü içermemesinin, araçtan beklenen faydayı azalttığını, ilgili yasa gereği bunun 'ayıplı mal' niteliğinde bulunduğu için müşterinin taleplerinin değerlendirilmesinin zorunlu olduğunu bildirdi" (Cumhuriyet, 2012).

Üstelik, Manisa'da dava açan Memduh Toprak, yerel mahkemece davasının reddedilmesi üzerine Yargıtay'a temyiz başvurusu yaparak duyarlığını en uygar bir şekilde dile getirmişti. Memduh Toprak'ın davranışı ve sözleri örnek alınacak niteliktedir:

"Türkçe konuşulan bir ülkede Türkçe ile ilgili bu kadar mücadele vermek insanı gerçekten üzüyor. Diğer ülkelerde, bir Fransa'da, İtalya'da, Almanya'da, ithal edilen bir mal, o ülkenin dilini kapsamazsa, bırakın mahkemelik olmayı, sınırdan içeriye sokmuyorlar. Ama bizim ülkemiz bu konuda yol geçen hanı gibi. Vatandaşlarımız bilinçli hale gelsin diye böyle bir mücadele verdik" (Cumhuriyet, 2012).

Türkçe bilincimizi geliştirip, uygar yollardan göstermeye devam ettikçe gereken ilginin gösterileceği doğaldır.

Kısa ve Uzun Vadede Çelişkili Çözümler

Sorunlara kısa vadede olumlu gibi gözüken bazı çözümler, uzun vadede büyük yanılgılara neden olduklarında, kısa vadede başka çözümlerin gerekliliği ortaya çıkar; ama çoğunlukla iş işten geçtikten sonra. Kısa vadeli çözümlerin, uzun vadede kötü sonuç vermelerini çok geç olmadan önlemek için, neden-sonuç ilişkilerini akıl gözüyle gör(ebil)mek gerekir.

Günlük yaşamdan bir örnek: Su ile çevrili İstanbul'da, bir zamanlar Boğaz'ın her iki yakasında, kuzey ve güney kıyılarında ve Adalar'da denize girilebilen pek çok plaj vardı. Sular kirletildikten sonra İstanbulluların çoğu deniz tatili için Bodrum, Marmaris gibi yerlere gitmek zorunda kaldı. Kısa vadede kirli suların arıtılmadan denize akıtılması, sonunda İstanbullulara çok pahalıya maloldu.

Türk Üniversitelerinde Yabancı Dilde, Çoğunlukla İngilizce, Eğitim

Kısa vadede iyiymiş gibi gözüken bir uygulamanın, uzun vadede ciddi sorunlar yaratabileceğine konumuzla ilgili bir örnek verelim. Türkiye'de yabancı dilleri öğretmenin doğru yolunun

yaygın uygulaması olmadığı için, Türk üniversitelerinde İngilizce eğitim yapılması, kısa vadede, gerek gençler gerek üniversiteler tarafından çok iyi bir çözüm olarak algılanabilir. Gençler için, eğitimleri sürerken Türkiye dışındaki üniversitelerden çifte derece alabilmeleri, stajlarını Türkiye dışındaki kuruluşlarda yapabilmeleri, mezuniyetlerinden sonra Türkiye'deki bazı işyerlerinde iş bulabilmelerini olumlu görmeleri normal karşılanabilir. Üniversiteler açısından, "yabancı dilde eğitimi", özellikle İngilizceyi, bir üstünlükmiş gibi göstererek, gençleri kendi üniversitelerine çekme üstünlüğü sağlamak, yurtdışından öğrenci almak ve gene yurtdışı üniversitelerinden akademik kadro bulmak çok cazip gelebilir.

Gerek gençler gerek üniversiteler için kısa vadede olumlu gibi gözüken, Türk üniversitelerinde yabancı dilde eğitim yapılmasının uzun vadede çok ciddi sorunları vardır. İngilizce eğitim aldıkları için, gençlerin pek çoğunun konularındaki terimlerin Türkçelerini öğrenememeleri doğaldır. Eğitim almış oldukları konularda Türkçe terimleri öğrenmemiş bu gençlerin bir kısmı daha sonraki yıllarda üniversitelerimizde çalıştıkları zaman yetiştirecekleri kuşağın, bırakın o zamanlarda gerekecek yeni kavramlara Türkçe terim üretebilmeyi, şimdi dilimizde olan terimleri bile bilememeleri olasıdır. Dilimizde "Ne ekersen, onu biçersin" sözü boşuna söylenmemiştir.

Üniversiteler yüzyıllar boyunca birikmiş bilgileri gençlere aktardıkları gibi işlevleri arasında bilgi üretmek de vardır. Üniversitelerde akademik olarak çalışanlar aktarılan bilgilerin ya da üretilen kavramların Türkçe terimlerini de üretebilirler. Bu konuda aydınlatıcı bilgi için Prof. Dr. Aydın Köksal'ın "Yabancı dille öğretim, Türkiye'nin büyük yanılgısı" kitabı okunmaya ve ders alınmaya değer niteliktedir.

Türkçenin Gücü

Türkçenin gücü konusunda bilgili olmadan, Türkçenin güçsüz olduğunu savunanlar kendilerinde, Türkçemizde "cahil cesareti" diye bilinen, bilimsel adıyla Dunning-Kruger sendromu (DKS) varmış havası verebilir. Türkçenin gücünü irdeleyen kitaplara örnek olarak, bakınız Uygur (1962) ve Aksan (1987, 2003, 2005).

Türkçe dilbilgisi (Hepçilingirler, 2004) ve Türk dili hakkındaki kitaplar (Çotuksöken, 2004) Türkçeyi öğrenmemize ve sevmemize yaradığı gibi ayrıca Türkçe hakkında yanlış fikirler üretmemizi de önleyebilir. Üstelik, bilmediğini yok sanmak doğru bir yaklaşım değildir.

Türkçenin sonek kullanarak yeni sözcük türetmekteki özelliği çok zengin soneklerinin olmasından kaynaklanır (B. Atalay, 1942; Hatiboğlu, 1981, Kahraman, 1996 ve Çotuksöken, 2011).

Deney yapmak, bilimsel yaklaşımın en temel öğelerindendir. Aşağıda belirtilen ve deney yapmakla ilgili üç tümceyi Batı dillerinden istediğiniz biri ile söylemeyi denediğinizde Türkçenin anlatım gücünü kolaylıkla görebilirsiniz: "Deney yapayım", "Deney yaptırayım" ve "Deney yaptırtayım".

Yapmak eylemi "tır" ve tırt" ekleri ile yaptırmak ve yaptırtmak anlamlarına gelir. Konuşan kişi "A"nın deneyi başka bir kişi, "B"ye yaptırmasını belirtmek için "yapayım"daki yap köküne "tır" ekinin eklenmesi yeterli olmaktadır. Benzer şekilde, "A" "Deney yaptırtayım" dediğinde, bulacağı üçüncü bir kişi, "C" deneyi bir başkasına, "B"ye yaptıracaktır. Bu son örnekte, deneyi yapan "B", deneyi yaptıran "C" ve deneyi yaptırtan "A" olmaktadır.

Yetenek göstermek, ya da olur almak için, Türkçemizde yapabilmek, yaptırabilmek ve yaptırtabilmek sözcükleri de "yap" kökünden, kolaylıkla türetilebilir. Yetenek belirtmek için İngilizcede "able" soneki kullanılır. Örneğin, "bendable" (bükülebilir, bükülür, eğilebilir, eğilir), "certifiable" (onaylanabilir, onaylanır) ve "readable" (okunabilir, okunaklı). Türkçede yetenek, aynı zamanda eylemi yapan (yani yapabilen) için de belirtilebilir. Örneğin, bükülebilir için bükebilir, eğilebilir için

eğebilir; onaylanabilir için onaylayabilir, ve okunabilir için okuyabilir. Türkçede sadece bir kaç harf değişmesi ile iki tür yetenek kolayca belirtilebilir.

Bilim Dili Türkçe

ABD'de MIT'deki medya laboratuvarı kurucusu Negroponte İngilizceyle kıyasladığında, Türkçeden övgü ile bahseder ve şöyle yazar:

"İngilizce en güç olanlardandır; … Türkçe gibi başka diller çok daha kolaydır. … Dolayısıyla sözcük düzeyinde, bilgisayarla konuşma sentezi yapacaklar için Türkçe rüyalarının gerçekleşmesidir" (Negroponte, 1995).

Dilimiz, oya gibi, hatta bir kuyumcu duyarlığı ile işlenmeye layık olacak kadar değerli bir dildir. Bilim Dili Türkçe konusunda yazılmış çok değerli yazılar var (Öztürk). Terim hazırlama konusunda bir kılavuz da daha 1970'lerde yayımlanmıştı (Özdemir, 1973). Sosyal bilimlerdeki Türkçe sözlüklerin bir listesi TÜBA'nın terimler İnternet sitesinde verilmiştir ve bu konulardaki bilgi birikimini de göstermektedir (TÜBA-TSBS).

Uzun yıllar çalışmış olduğum iki bilim ve teknoloji dalından örnek verebilirim:

1. *Bilişim*: Türkiye Bilişim Ansiklopedisi, Türkçenin, bilişim gibi sürekli olarak kendini aşan bir konuda, yeterli olabilmesini göstermesi bakımından kayda değer (Ören, Üney ve Çölkesen, 2006). Ansiklopedinin hazırlanmasındaki ilkelerden biri "Bilişimde özenli Türkçe" kullanılması idi. Türkiye Bilişim Ansiklopedisi iki bakımdan çok önemlidir: (1) Yabancı terim kullanmadan yazılmış olan evrensel konularda ve Türkiye'ye özgü 200'den fazla makale Türkçenin bu konudaki yeterliliğini göstermektedir. (2) 3 başeditör, 22 editör ve yaklaşık 200 bilişim insanının katkılarıyla hazırlandığı için bu konuda Türkiye'de yeterli sayıda yetenekli insan olduğunu da gösterir. Ayrıca, bilişim konusunda 20'den fazla Türkçe sözlük içeren bir liste, yazarın Bilişimde Özenli Türkçe İnternet sitesinde varilmiştir (Ören-BÖT).
2. *Benzetim*: Benzetim, model kullanılarak deney yapılmasını ve deneyim kazanılmasını sağladığı için yüzlerce uygulama alanında kullanılır ve ABD Senatosunca kritik konu ilân edilmiştir. Modelleme ve benzetim konusunda Marsilya üniversitesinde yayımlanmış bir sözlük 4000 kadar terim içermekteydi (Ören ve 14 kişilik Fransızca takımı, 2006). Sözlüğün hâlen hazırlanmakta olan ve 10 000'den fazla İngilizce terimi içerecek çokdilli sürümü, İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve İtalyanca ile Türkçe terimleri kapsamaktadır ve proje yazar tarafından yürütülmektedir. (Projenin başka bir ürünü olan "Çince-İngilizce Modelleme ve Benzetim Sözlüğü" Çin'de yayımlanmıştı (BoHu Li, Tuncer Ören ve diğerleri, 2012).

Türkiye Bilişim Derneği'nin yayın organı olan Bilişim'de bazı yazılar yayımlanmıştı. Bunlardan ilki bilişim, benzetim ve istatistiğin en temel kavramlarından olan "değişken'lerin 350'den fazla türü için Türkçe ve İngilizce kavramları içermekte idi (Ören, 2012a,b). Daha sonra hazırlanmış olan ve Ocak 2013'te basılmış olan bir çalışmada "bilişim ve benzetimde kullanılan ve giriş ve girdi türlerini gösteren 150'den fazla İngilizce terim, İngilizce ve Türkçe iki dizin olarak verilmiştir. Dizinler, gerek İngilizce gerek Türkçenin ayrıntıları gösterebilme yeteneklerine de tanıklık etmekte" (Ören, 2013a). Bu dizide şimdiye kadar yayımlanmış terim listeleri şu terimleri içermekte: Makine anlaması türleri (Ören, 2013b, 85 terim), hata türleri (Ören, 2013c, 350 terim), değer türleri (Ören, 2013d, 170 terim). Bu tür kavram salkımlarının yayımlanmalarına devam edilmesi planlanmaktadır. Yazarın bilişimde özenli Türkçe konusundaki etkinliklerinin listesine İnternet'ten erişilebilir (Ören-BÖT).

Sonuç

Bilim Dili Olarak Türkçe konusunu irdelerken, sonuç olarak iki konuya odaklanabiliriz: Türkçenin bilim dili olması için altyapı sağlanması ve kendi payımıza düşenleri yapmak.

1. **Türkçenin bilim dili olması için altyapı**

Türkçe doğa ve sosyal bilimler, mühendislik ve tıp terimlerinin geniş kapsamlı sözlüklerinin hazırlanması ve İnternet üzerinden kullanıma açılmaları çok iyi bir altyapı sağlayacaktır. Zengin bir dilde sözlük hazırlamanın çok uzun zaman gerektirdiği de göz önünde tutularak, sözlüklerin sürekli gözden geçirilmeleri de gerekecektir (Winchester, 2003). Ancak kullanıcı olarak terimleri iyi seçmemiz gerektiği de yadsınamaz. Örneğin, İngilizcede "run" sözcüğünün "koşmak", "çalışmak" dahil, pek çok anlamı vardır. Örneğin, Tureng sözlüğünde 150 anlamı listelenmektedir (Tureng-run). Ama bir bilgisayar programından bahsederken, programın çalışması terimini kullanmak gerekir; programın koşması veya koşturulması bahis konusu değildir.

2. **Kendi payımıza düşenleri yapmak**

Kuşkusuz, *istersek* hepimizin yapabileceğimiz çok şeyler var, örneğin:

- Türkçemizi özenle kullanabiliriz. Başka dilleri bilmek, anadilini kötü kullanmak için bir engel değildir. Üstelik, anadilini doğru kullan(a)mayanların pek çoğu yabancı dilleri de doğru kullan(a)mamaktadır.
- Türkçemizi yazım kurallarına göre kullanabiliriz. Çok yararlı "Yazım kılavuzları" var (Alpay, 2000; Aksoy, 2000).
- Türkçeleri varken yabancı sözcük kullanmayabiliriz. Gerektiğinde sözlük kullanabiliriz. Bilgiye erişimin bu kadar kolay olduğu çağımızda, Türkçe yazılım yanlışları yapmak ve doğru sözcükleri kullanmamak hiç birimize yakışmaz.
- Bilgisayar ayarlarını yap(tır)arak İnternet yazışmalarında Türkçe harfleri doğru kullanabiliriz.
- Türkçe bilincini vurgulayan kaynaklarden yararlanabiliriz.
- Günlük dilin yozlaşmasının durdurulması için çalışabiliriz. Bunun için, Türkçemizi özensiz, özentili ve hatta hoyratça kullananları uyarabiliriz.
- Türkçemizi özenle kullandır(t)abiliriz.
- Yabancı bir dilde eğitim sağlayan Türk üniversiteleri, gençlerin yabancı dil öğrenmeleri için başka yolları bulabilir ve Türkçe terimlerin gelişmesini ve gençlerin bu terimleri öğrenmelerini de sağlayabilirler.
- Türkçe bilincinde olanlar bu bilincin yaygınlaşması için çalışabilir.

Hepimizin ortak bir özelliğimiz, öğrenme yeteneğimizdir ve her yeni bir şey öğrendiğimizde kendimizi de aşmış oluruz.

"Türkçe özürlü Türk" olmamayı bilinçli bir şekilde seçmiş olmak ve onun gerektirdiği şekilde Türkçemizi özenli bir şekilde kullanmak hepimize yakışır. Türkçemizi iyi konuşup yazabilmek, evrenselliği gerektiren çağımızda, en aşağı bir, olabilirse birden fazla yabancı dil öğrenmemize de engel değildir.

Kaynakça

- *Aksan, Doğan (1987). Türkçenin Gücü (3. Basım 1993). Bilgi Yayınevi. Ankara.*
- *Aksan, Doğan (2003). Dil, Şu Büyülü Düzen. Bilgi Yayınevi. Ankara.*
- *Aksan, Doğan (2005). Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri. Bilgi Yayınevi, Ankara.*
- *Aksan, Doğan (2008). Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü. Bilgi Yayınevi, Ankara.*
- *Aksoy, Ömer Asım (başkanlığında bir kurul) (2000). Ana Yazım Kılavuzu. Adam Yayıncılık, İstanbul.*
- *Alpay, Necmiye (2000). Türkçe Sorunları Kılavuzu. Metis Yayınları, İstanbul.*
- *Atalay, Besim (1942). Türk Dilinde Ekler ve KöklerÜzerine Bir Deneme. Türk Dil Kurumu, Ankara.*
- *Atalay, Kemal (2008). Alo Türkçe Neredesin? Babıâli, Kültür Yayıncılığı, İstanbul.*
- *Baydur, Suat Yakup (1952). Dil ve Kültür. Türk Dil Kurumu, Ankara.*
- *BNGV – Beyaz Nokta Gelişim Vakfı.*

- *BoHu Li, Tuncer Ören, Qinping Zhao, Tianyuan Xiao, Zongji Chen, Guanghong Gong ve diğerleri. (2012). Modeling and Simulation Dictionary: Chinese-English, English-Chinese (9000'dan fazla terim), Chinese Science Press, Beijing, P.R. of China.*
- *Çotuksöken, Yusuf (2004). Uygulamalı Türk Dili (Cilt 2) 3. basım. Papatya Yayıncılık, İstanbul.*
- *Çotuksöken, Yusuf (2011). Yapı ve İşlevlerine Göre Türkiye Türkçesi'nin Ekleri. Papatya Yayıncılık, İstanbul.*
- *Cumhuriyet – "Yargıtay'dan, otomobilde 'Türkçe menü' kararı", 30 Haziran 2012.*
- *DKS – Dunning-Kruger Sendromu.*
- *Dündar, Ali (1995). Dil ve Bilinç, Prospero Yayınları, Ankara.*
- *Dündar, Can (2012). "Evet Kenan Doğulu, biz eski kafalıyız biraz!" (Milliyet, 21 Aralık, 2006.*
- *Hatiboğlu, Vecihe (1981). Türkçenin Ekleri. Türk Dil Kurumu, Ankara.*
- *Hepçilingirler, Feyza (1997). Türkçe "Off". Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- *Hepçilingirler, Feyza (2004). Türkçe Dilbilgisi. Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- *Kahraman, Tahir (1996). Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları. Türk Dil Kurumu, Ankara.*
- *Kongar, Emre (2003). Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe, Remzi Kitabevi, İstanbul. (Bu konuda yazarın yapmış olduğu iki söyleşiye erişmek için tıklanacak bağlantı.)*
- *Köksal, Aydın Türkçe Bilim Sözleri; Bir Deneyim. Bilimbilmek – Bilim Teknik ve Robotik.*
- *Köksal, Aydın (1980). Dil ile Ekin. Türk Dil Kurumu, Ankara.*
- *Köksal, Aydın (2003). Dil ile Ekin. (Günlenmiş 2. Yayım).Toroslu Kitabevi, İstanbul.*
- *Köksal, Aydın (2000).Yabanci Dille Öğretim, Türkiye'nin Büyük Yanılgısı, Öğretmen Dünyası, Ankara.*
- *Negroponte, A. (1995). Being Digital. Alfred A. Knopf, New York, NY, ABD, s. 145.*
- *Ören-BÖT – Bilişimde Özenli Türkçe İnternet sitesi. http://www.site.uottawa.ca/~oren/pubsList/Turkce.pdf*
- *Ören, Tuncer (1998-Çağrılı yazı). Bilişimde Özenli Türkçe. BT Haber, sayı 183 (Eylül 7-13, 1998), s. 32.*
- *Ören, Tuıncer (2012a). Değişken Türleri için Türkçe Terimler (1). Bilişim: Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, yıl 40, sayı 148 (Kasım 2012), s. 216-228.*
- *Ören, Tuncer (2012b). Değişken Türleri için Türkçe Terimler (2). Bilişim: Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, yıl 40, sayı 149 (Aralık 2012), s. 192-201.*
- *Ören, Tuncer (2013a). Bilişim ve Benzetimde Kullanılan Giriş ve Girdi Türleri için Türkçe ve İngilizce Terimler. Bilişim: Türkiye Bilişim Derneği Dergisi. Yıl 41, sayı 152.*
- *Ören, T.I. (2013b). Makine Anlamasının 80'e Yakın Türü: İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Terimler, Bilişim:Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, yıl 41, sayı 152, Mart 2013, s. 134-143.*
- *Ören, T.I. (2013c). Modelleme, Benzetim ve Bilişimde 350 Tür Hata – İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Terim Dizinleri, Bilişim: Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, yıl 41, sayı 153, Nisan 2013, s. 166-189.*
- *Ören, T.I. (2013d). Modelleme, Benzetim ve Bilişimde Kullanılan 170 Tür "Değer": İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Terim Dizinleri. Bilişim: Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, yıl 41, sayı 155, Haziran 2013, s. 204-217.*
- *Ören, Tuncer, Üney, Tuncer ve Rifat Çölkesen, 2006). Türkiye Bilişim Ansiklopedisi. Papatya Yayıncılık, İstanbul.*
- *Özdemir, Emin (1973). Terim Hazırlama Kılavuzu. Türk Dil Kurumu, Ankara.*
- *Özel, Sevgi (2007). Dilleri Uzun, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.*
- *Öztürk, M.O. Bilim Dili ve Türkçe, GENBİLİM – Türkiye Bilim Sitesi.*
- *Rymer, Russ (2012). Yok olan sesler. National Geographic Türkiye, Temmuz 2012, sayı 135, s. 66-99.*
- *Türkçe SBS - Sosyal Bilimler Sözlükleri – "TÜBA terim"deki kaynaklar*
- *Sinanoğlu, Oktay (2000). Bir Nev-York Rüyası, "Bye-Bye" Türkçe. Otopsi Yayınevi, İstanbul.*
- *Sulutaş, Mehmet Ali (2008). Ana Sütüm Türkçe. Etik Yayınları, İstanbul.*
- *Titiz, Tınaz (1992). Sorunların Kimyası. Tınaz Titiz, 1994. Evet-Hayır Demokrasisi, İnkılâp Kitabevi, Ankara kitabının "Aspirin, Benzin ve Vanilya" adlı yazısı, s. 65-67.*
- *Tureng-run – Tureng (Turkish-English) sözlüğünde "run" sözcüğünün Türkçeleri.*
- *TÜBA-TSBS: Türkçe Sosyal Bilimler Sözlükleri. TÜBA'nın İnternet sayfasında.*
- *Uygur, Nermi (1962, 1982, 1989, 1994). Dilin Gücü. Kabalcı Yayınları, İstanbul.*
- *Winchester, Simon (2003). The Meaning of Everything, The Story of the Oxford English Dictionary. Oxford University Press, Oxford, İngiltere.*